

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

**УДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-
ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СФЕРИ АПК
ТА ЗАХИСТУ ПРАВ СУБ'ЄКТІВ
АГРОБІЗНЕСУ**

Колективна монографія

Біла Церква – 2023

УДК 349.42

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Білоцерківського національного аграрного університету
(протокол № 12 від 22 грудня 2023 р.)*

Рецензенти:

М. А. Дейнега, доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного та господарського права Національного університету біоресурсів і природокористування України;

Т. С. Новак, кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри аграрного, земельного та екологічного права імені В.З. Янчука Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Удосконалення інформаційно-правового забезпечення сфери АПК та захисту прав суб'єктів агробізнесу: колективна монографія / Я.П. Аргат, І.В. Ковальчук, І.Ю. Ломакіна, О.І. Настіна, А.О. Пахомова. Біла Церква: Білоцерківський національний аграрний університет, 2023. 201 с.

У монографії висвітлено проблеми сучасного інформаційно-правового забезпечення сфери АПК, на основі аналізу чинного законодавства України щодо правового регулювання земельних, аграрних, договірних та екологічних відносин, що виникають в діяльності суб'єктів агробізнесу. Розглянуто особливості правового захисту земельних та майнових прав суб'єктів господарювання. Проаналізовано основні напрями розвитку законодавства України у сфері агробізнесу та перспективи його подальшого розвитку.

Монографія розрахована на широке коло науковців, викладачів, аспірантів, здобувачів вищої освіти юридичних факультетів закладів вищої освіти, представників органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання сфери АПК.

The monograph highlights the problems of modern information and legal framework of the agricultural sector, based on the analysis of the current legislation of Ukraine regarding the legal regulation of land, agrarian, contractual and environmental relations arising in the activities of agribusiness entities. Peculiarities of legal protection of land and property rights of business entities are considered. The main directions of the development of Ukrainian legislation in the field of agribusiness and the prospects for its further development are analyzed.

The monograph is intended for a wide range of scientists, academic staff, post-graduate students, students at law faculties of higher education institutions, representatives of local self-government bodies and business entities in the agricultural sector.

© Колектив авторів, 2023

© Білоцерківський національний аграрний університет, 2023

ЗМІСТ

<i>Правове регулювання власності на землю та користування земельними ділянками в умовах правового режиму воєнного стану (Настіна О.І.)</i>	4
<i>Державне регулювання та підтримка сільськогосподарських товаровиробників, шляхи вдосконалення продовольчої безпеки з урахуванням міжнародного досвіду (Ломакіна І.Ю.)</i>	40
<i>Види суб'єктів підприємницької діяльності в аграрній сфері (Аргат Я.П.)</i>	70
<i>Правові засади інноваційного розвитку АПК (Пахомова А.О.)</i>	98
<i>ІТ технології в аграрному секторі як запорука інноваційного розвитку в контексті процесів євроінтеграції України: правовий аспект (Ковальчук І.В.)</i>	132
<i>Правові особливості селекційної діяльності в Україні (Пахомова А.О.)</i>	162
<i>Список використаних джерел і літератури</i>	190

УДК 330.341.1

ПАХОМОВА А.О.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ АПК

Тенденції розвитку в світі продовольчої кризи, глобальні зміни клімату, дефіциту вуглеводневої сировини, зростання цін на енергоносії та продовольство несприятливо впливають на національні продовольчі системи, сприяючи формуванню потенційних загроз продовольчої безпеки.

Безпосередня мета аграрної політики – забезпечення пріоритету сільського розвитку, закріплена законодавчо. Цим і зумовлюється поняття аграрної політики як «обумовленої об'єктивними закономірностями розвитку аграрних відносин системи законодавчо закріплених стратегічних цілей та установок держави зі створення в сільському господарстві всіх необхідних економічних, техніко-технологічних і соціальних умов для високопродуктивної праці».

Аграрну політику можна розглядати також як «сукупність форм і методів впорядкованої діяльності держави і його інститутів, спрямованої на формування раціонального та сталого розвитку сільського господарства і його територій». Успішне виконання поставлених завдань можливе при тісній інтеграції освіти, науки і виробництва. І сьогодні ця проблема зведена в ранг державної політики. Державний курс на підтримку інтеграції є логічним способом співпраці вітчизняної науки, освіти і виробництва.

Стратегія розвитку аграрного сектору економіки України (далі – Стратегія) спрямована на формування ефективного соціально спрямованого сектору економіки держави, здатного задовольнити потреби внутрішнього ринку та забезпечити провідні позиції на світовому ринку

сільськогосподарської продукції та продовольства на основі закріплення його багатокладності, що на даному етапі розвитку вимагає пріоритету формування різних категорій господарств (селоутворюючих господарств), власники яких проживають у сільській місцевості, поєднують право на землю із працею на ній, а також – власні економічні інтереси із соціальною відповідальністю перед громадою⁵⁷.

У контексті даного дослідження слід зазначити, що проблемам правового регулювання інноваційної діяльності в аграрній сфері присвятили свої наукові дослідження багато вітчизняних дослідників. Так науково-теоретичним підґрунтям дослідження стали наукові праці вітчизняних та зарубіжних адміністративістів, вчених аграрного та інших галузей права, а також управлінців та економістів. Зокрема, нами використані наукові праці: В.Б. Авер'янова, В.М. Яценко, Р. А. Фатхутдінова, В.І. Курила, Ананичевої О.П. та ін.

Актуальність зазначених проблем, їх недостатня вивченість, а також теоретична та практична значущість інноваційних процесів в сільському господарстві визначили вибір теми, мети та послідовність даного дослідження.

Одним із пріоритетних напрямів досягнення стратегічних цілей Стратегія визначає наукове забезпечення інноваційного розвитку, формування партнерських відносин між саморегульованими об'єднаннями сільськогосподарських товаровиробників, державою та галузевою наукою в сфері розвитку насінництва, селекції та племінної справи, техніко-технологічного забезпечення аграрного сектору.

Однак на даному етапі цей процес не отримує належного розвитку, причинами ситуації, що склалася стали:

– відомча роз'єднаність, так як науково-дослідні інститути аграрного спрямування підпорядковувалися Міністерству сільського господарства, а провідні аграрні вузи – Міністерству освіти і науки;

---

⁵⁷ Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80#Text>

– неплатоспроможність сільських товаровиробників за надання консалтингових послуг і за впровадження інноваційних технологій у виробництво. Університети, довгий час, маючи статус державних підприємств на правах повного господарського ведення, відповідно до Статуту не мали права надавати консультаційні послуги товаровиробникам на платній основі. Однак вчені університету на безоплатній основі завжди консультували і продовжують консультувати товаровиробників у вирішенні їх проблем;

– відсутність практичних навичок у вчених щодо впровадження отриманих наукових результатів у виробництво. Працюючи роками в лабораторії над черговою науковою темою, вчені найменше думали про те, як вигідно продати її результати на ринку. Вони вважали, що для цього потрібні спеціально навчені люди – кваліфіковані менеджери.

Суб'єктивною причиною стало і те, що вузівські вчені повинні займатися освітою, а співробітники НДІ – науковими дослідженнями. Можна сказати, що ці дві системи завжди конкурують між собою, принаймні, в питаннях оптимальної організації наукових процесів. Конкуренція в науковому світі – нормальне явище в розвинених країнах, адже це дозволяє удосконалювати якість досліджень.

Ефективність функціонування аграрного сектора економіки держави взаємопов'язана з прискореним розвитком сфери інновацій, для якої властиві створення нових і розширення діючих виробництв, поява додаткових робочих місць, організація ринку нових товарів і послуг. Економічний розвиток країни неможливий без раціонального використання та охорони земель в системному зв'язку з усіма галузями народного господарства в т. ч. з АПК.

Ефективними формами розвитку економіки все більше стають інтегровані територіальні структури, такі як технопарки, а в сільському господарстві – агротехнопарки, що забезпечують необхідну взаємодію науково-технічного і виробничого потенціалів, прискорення інноваційного процесу та підвищення його результативності. Ці територіальні утворення при відповідній системі управління і державної підтримки сприяють ефективному відтворенню

інноваційного потенціалу країни.

Сенс створення технопарків полягає в тому, щоб сконцентрувати на єдиній території фахівців загального профілю діяльності. Вчені можуть одночасно проводити дослідження в науково-дослідних організаціях, викладати в навчальних закладах і брати участь у процесі впровадження результатів своїх досліджень в життя.

Правові та економічні засади запровадження та функціонування спеціального режиму інноваційної діяльності технологічних парків у 1999 році визначив Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків».

Слід зазначити, що на початку 2005 року уряд скасував усі стимули для діяльності технопарків, які частково було поновлено лише у жовтні 2005 року. На нашу думку, законодавство у галузі регулювання діяльності технопарків, незважаючи на його недоліки, було досить прогресивним, оскільки містило механізм посиленого контролю за діяльністю таких структур з боку виконавчої влади.

Проте невідповідність Закону реальній політиці виконавчої влади щодо науки, та поступове скасування низки важливих норм цього закону привели до виникнення багатьох дискусійних питань. Тому згодом у 2006 році було підготовлено і прийнято нову редакцію закону про технопарки із значно урізаними заходами державної підтримки. Але і цей закон виконується далеко не повністю, що поставило технопарки на грань існування⁵⁸.

В Концепції науково-технологічного та інноваційного розвитку України, однією з головних цілей визначено ефективне використання та розвиток національного науково-технологічного потенціалу, а одним з її пріоритетних напрямів є формування наукоємних виробничих процесів, сприяння створенню та функціонуванню інноваційних структур (технопарків), створення конкурентоспроможних переробних виробництв, технологічне і технічне

---

⁵⁸ Про внесення змін до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» та інших законів України: Закон України від 12 січня 2006 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 22. Ст. 182.

оновлення базових галузей економіки, впровадження високорентабельних інноваційно-інвестиційних проектів. На забезпечення прискореного переходу аграрного сектору до інноваційної моделі розвитку створено інноваційну структуру – технологічний парк «Агротехнопарк», що зумовило необхідність внесення доповнень до окремих Законів України, що регулюють інноваційну діяльність⁵⁹.

Агротехнопарк – це територія, на якій взаємопов'язане і органічно розташовуються міжрегіональний інноваційний центр, основними завданнями якого є відбір і освоєння в конкретних умовах певного регіону ресурсозберігаючих технологій і устаткування для виробництва зерна, кормів, ведення тваринництва. Метою агротехнопарку є підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільськогосподарського ринку за рахунок переходу до інноваційних моделей економіки, підвищення технічного рівня виробництва. В основу концепції агротехнопарку закладається створення екологічно чистих продуктів для здорового харчування з наперед заданими властивостями на рівні генетики, переробки, упаковки. Тобто виробництво продуктів харчування нового виду, які дозволяють не лікувати людину (боротьба з наслідками неякісних продуктів харчування), а «вирощувати здорову людину». Умовами створення ефективного функціонування агротехнопарку є інтеграція технічного та технологічного потенціалу регіону.

При створенні агротехнопарків на базі навчальних закладів застосовують принцип триєдності професійного навчального закладу – навчання, практика, наука, які створюють основу і формують структуру кожного такого утворення.

Найбільш важливим аспектом розвитку інноваційних процесів на галузевому рівні є забезпечення зворотного зв'язку між товаровиробниками і розробниками наукової продукції, здатної координувати ефективну діяльність всієї системи. Важливим моментом є формування пакету замовлень і координація дослідницьких розробок, оскільки безліч науково-технічних

---

⁵⁹ Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-%D1%80#Text>

нововведень не знаходять свого споживача. Державне стимулювання і підтримка інноваційної діяльності в системі агропромислового комплексу повинні здійснюватися при наявності інституційних механізмів регіоналізації державного регулювання АПК, спрямованих на подолання найбільш важливих бар'єрів інноваційного розвитку комплексу і засновані на методах прямого і непрямого стимулювання. Реалізація інноваційного проекту у вигляді створення агротехнопарку дозволить виявити потенціал малого і середнього підприємництва в регіоні, що збільшить податкові надходження до бюджетів усіх рівнів від підприємств.

Особливе значення при створенні агротехнопарку грає можливість використовувати:

Ресурсозберігаючі та екологічні технології: альтернативна та біоенергетика, точкове і органічне землеробство.

Біотехнології: захист рослин і селекція, клонування в лісовому господарстві, продовольчі технології.

Інформаційні технології: ГІС – технології, хмарні (база даних і система управління), комп'ютерні системи управління в сільгосптехніці, програмні продукти.

Техніко-технологічні: автоматизація та роботизація багатоопераційних сільськогосподарських агрегатів і комплексів по їх обслуговуванню.

Соціальні технології: освітні, управлінські, комунікативні, культурно просвітницькі.

При створенні агротехнопарку необхідна координація і згуртованість дій державних, наукових і бізнесових структур. У свою чергу агротехнопарк виступить областю перетину інтересів суб'єктів регіональної інноваційної середовища, сприятиме більш тісній їх взаємодії. Реалізація даного проекту повинна сформувати нові відносини між наукою, державою і бізнесом, а механізм суспільно-приватного партнерства може стати дієвим інструментом реалізації основних напрямків розвитку регіону.

Основні цілі агротехнопарку визначаються у наступному:

- розвиток наукових досліджень, розробок і скорочення термінів впровадження результатів наукової діяльності у виробництво сільськогосподарської продукції;
- стимулювання науково-технологічної сфери, створення і розвиток нових наукоємних технологій для підвищення ефективності виробничого потенціалу переробних та сільськогосподарських підприємств;
- створення нових робочих місць, підвищення кваліфікації керівників і фахівців підприємств - виробників сільськогосподарської продукції та сировини;
- скорочення термінів реалізації інноваційних проектів і програм в агропромисловому комплексі.

Основними умовами функціонування агротехнопарків є: добровільне об'єднання всіх учасників інноваційних проектів і необхідних ресурсів на взаємовигідних умовах, комерційна реалізованість розроблюваних інноваційних проектів, рівність прав, обов'язків і відповідальності всіх суб'єктів інноваційної діяльності та системний підхід в наданні комплексу необхідних сервісних послуг. Розвинена матеріально-технічна база підприємств дозволяє ефективно застосувати схему інтеграції прикладної науки і виробництва з метою реалізації потенційних ринково-ефективних інновацій.

Відмінними рисами такого «агротехнопарку» від звичайного сільськогосподарського підприємства повинні стати: тісний зв'язок сільськогосподарських товаровиробників з науково-дослідними установами в реалізації сучасних високотехнологічних інноваційних проектів, використання інноваційних досягнень у виробничій та господарській діяльності і доступ до перспективних наукових розробок в сфері сільськогосподарського виробництва, підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації керівників та спеціалістів підприємства, включаючи цільове навчання для управління реалізацією конкретних інноваційних проектів і програм⁶⁰.

Агротехнопарк в цілому дозволить створити інноваційну інфраструктуру

---

⁶⁰ Краснокутська Н. В. Інноваційний менеджмент: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2003. С. 126.

забезпечує просування інновацій від ідеї і фундаментальних досліджень до виробництва і випуску товарної продукції на ринок, а також правове, інформаційне, маркетингове та комерційний супровід; забезпечення інноваційної діяльності сучасної науково-технічною базою - технологічним обладнанням, обчислювальною і оргтехнікою, виробничими площами; організація підготовки кадрів в області менеджменту науково-технічної та інноваційної діяльності; формування та використання бази даних, нових ідей, технологічних інновацій, перспективних для реалізації в країні і за кордоном; створення парку унікальних приладів і обладнання колективного користування для раціонального і ефективного розвитку науково-технічної та інноваційної діяльності.

Досвід доводить, що інноваційний процес здійснюється швидко там, де створюються і впроваджуються нові організаційні моделі інноваційного процесу. Найбільш ефективними з них виявилися агротехнопаркові структури, в яких створюються необхідні умови для швидкого здійснення інновацій і зростання їх масштабів.

Така організаційно-правова форма дозволить забезпечувати комплексні послуги, в тому числі: дослідні, випробувальні лабораторії, дослідні та експериментальні виробництва, фірми науково-технічного консультування, експертизи менеджменту, маркетингу, складання бізнес плану, інформаційного та господарсько-побутового забезпечення, інформаційної комунікації, юридичного обслуговування та ін.; організація виставкової діяльності інноваційних розробок і продукції; організація семінарів, конференції, круглих столів, симпозіумів та інших форм спілкування і обміну досвідом учених, фахівців, менеджерів і підприємців з питань науково-технічної та інноваційної діяльності.

Саме такому широкому спектру завдань повинні відповідати агротехнопарки, як нові форми інтеграції аграрної науки, освіти та агропромислового виробництва з метою створення, впровадження та доведення продукту сільськогосподарської інноваційної діяльності до ринку шляхом його

комерціалізації.

Розвиток сільського господарства на пряму є пов'язаним з рішенням складних галузевих і міжгалузевих питань. У зв'язку з цим зростає значення державних цільових комплексних програм, вирішення важливих регіональних проблем, розвиток територіально-виробничих комплексів. Прискорення їх вирішення в сучасних умовах в значній мірі буде залежати від активізації інноваційних процесів в галузі. Для успішного інноваційного розвитку сільського господарства необхідно поєднувати заходи державної підтримки, спрямовані на стимулювання пропозицій щодо впровадження інновацій, з заходами, які пропагують інноваційний технологічний розвиток галузі.

Одними з сучасних організаційних форм освоєння інноваційних розробок на виробничих об'єктах АПК мають стати агротехнополіси, агротехнопарки, агрокластера, бізнес-інкубатори. Саме в них, можливо здійснювати потокове комплексне освоєння науково - технічної продукції, отриманої в ході реалізації державних, галузевих, науково - технічних програм і міжнародних проектів. У порівнянні з аналогічними формуваннями в інших секторах економіки, агротехнопарки володіють деякою специфікою, оскільки основні об'єкти їх діяльності пов'язані з землею, різноманітністю ґрунтів, з сільськогосподарськими культурами, тваринами, сільгосптехнікою тощо.

Правові аспекти сучасної моделі агроінноваційного розвитку знайшли своє відображення у працях таких учених юридичного профілю, як В. Б. Авер'янов, В. М. Яценко, В. І. Курило, І. В. Гиренко та ін. У дослідженні також були розглянуті роботи науковців інших спрямувань, таких як В. П. Горбатенко, К. М. Кащук, В. П. Семиноженко, П. М. Цибульов та ін. Водночас, незважаючи на значний обсяг доробок в сфері регулювання інноваційного розвитку сільського господарства, не має єдиного концептуального підходу до запровадження сталих організаційно-правових форм створення та освоєння інноваційних розробок в аграрній сфері.

В даний час розвиток інноваційної діяльності відчуває істотні ускладнення. Нажаль, Україна продовжує відставати від розвинених країн.

Напрямки розвитку інноваційних процесів в сільському господарстві досить суперечливі. З одного боку, в останні роки аграрна наука успішно розвивається, а передові господарства організують освоєння інновацій. З іншого – в цілому по агропромисловому комплексу цього не відбувається.

Наука, освіта і виробництво розглядаються, як взаємопов'язані і взаємозалежні елементи (сторони взаємодії) базисної інноваційної системи наука-освіта-виробництво. Наука є живильним середовищем для виробництва і освіти, виробництво є джерелом інновацій і головним інвестором в наукові розробки, освіта забезпечує підготовку кадрів для науки і виробництва. Висококваліфікованих фахівців неможливо підготувати без активної виробничої практики студентів на інноваційних підприємствах. Наука не може ефективно розвиватися при поганій освіті. Так само як і навпаки.

На базисну систему впливають зовнішні чинники двох рівнів – національні і наднаціональні. До національних факторів належать органи виконавчої влади (влада) і підвідомчі їм структури, а також інститути громадянського суспільства в економічній і соціально-політичній сферах. До наднаціональних факторів належать міжнародні організації та стандарти, які в різній мірі впливають на стан елементів базисної системи і їх взаємодію (СОТ, Болонська система освіти, митні збори). Основним зовнішнім чинником по відношенню до зазначеної вище базової системи є державна влада, яка формує різні інституційні форми управління наукою, освітою і виробництвом і має повноваження і можливість в широких межах регулювати вплив наднаціональних чинників.

Інтеграція є формою взаємодії елементів, істотно підвищує ефективність функціонування кожного з них. Ефективність взаємодії багато в чому визначає можливості і умови інноваційного розвитку економіки, перехід до постіндустріальної економіки (економіки знань). В даний час в промислово-розвинених країнах вже 80-95% приросту ВВП припадає на частку нових знань, втілених в технологіях, обладнанні і техніці. Відповідно зростає значимість науково-технічних розробок, механізмів їх створення та впровадження,

значимість питань інтеграції науки і виробництва.

Закон визначає основні форми та види агротехнопарків як інноваційних структур аграрного сектору, проте значного поширення дані формування, на жаль, так і не мають.

Серед інших Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» стратегічними пріоритетними напрямами на 2011-2021 роки визначає технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу. Пріоритетними в аграрній сфері мають стати середньострокові інноваційні проекти, для реалізації яких державою запроваджуються заходи щодо розвитку інноваційної інфраструктури, зокрема: інноваційних центрів, технологічних парків, наукових парків, технополісів, інноваційних бізнес-інкубаторів, центрів трансферу технологій, інноваційних кластерів, венчурних фондів тощо відбувається⁶¹.

Оскільки кінцевою метою інтеграції освіти, прикладної науки і виробництва є впровадження науково-технологічних розробок у виробництво для його інноваційного розвитку, то базовою структурою має бути і є виробництво. Виробництво є замовником і одночасно споживачем розробок науки. На жаль, в програмах інноваційного розвитку наукових і навчальних установ аграрної сфери яскраво виражена «зацикленість» на інтеграції науки і освіти, освіти і науки, науки вузів і академічної. Позначена орієнтація на розвиток освіти, генерацію інновацій та їх впровадження через університети, академічні центри, кластери та інші утворення. У розробників програм немає розуміння, що взаємозв'язок науки, освіти і виробництва, як основа інноваційного розвитку, не забезпечується внутрішніми стимулами освітніх і наукових установ. І активними учасниками інноваційних розробок вони не можуть бути, тому що не мають досвіду і обов'язкової для досягнення успіху фінансової відповідальності.

Агротехнопарки є найбільш зручними структурами для інкубування і комерціалізація науково-технічних розробок. Однак їх діяльність в державі

---

⁶¹ Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 8 вересня 2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19-20. Ст. 166.

поки мало ефективна через нестачу кваліфікованого персоналу з розумінням механізмів перетворення наукової продукції в ринкову. У цих структурах в основному починаючому бізнесу пропонуються виробничі площі з інженерною інфраструктурою. Мало висококваліфікованих фахівців різного профілю і менеджерів, здатних допомогти в інкубації розробок і їх комерціалізації. Технопарки повинні бути більш спеціалізовані і мати за обраним напрямом сучасне лабораторне та технологічне оснащення. Але головне – висококваліфікованих фахівців з широкою науковою ерудицією.

Проблемою доведення розробок в технопарках до впровадження є відсутність коштів на інкубацію і комерціалізацію розробок. У розвинених країнах для цього створюються венчурні фонди і лістингові компанії. В Україні при обставинах, що склалися практично неможливо знайти інвесторів для створення венчурного капіталу для фінансування комерціалізації науково-технічних розробок через відсутність умов конкурентоспроможності вітчизняного виробництва, особливо в сільськогосподарської та харчової галузі.

Одним із шляхів розвитку аграрної сфери має стати більш широке застосування таких елементів інноваційної інфраструктури як агротехнополіси, агротехнопарки, інноваційні агротехноінкубатори, інноваційні, консалтингові та інжинірингові центри. Досвід створення цих інноваційних структур у зарубіжних країнах засвідчує їх успішне функціонування і визначальну роль у розвитку науки та економіки даних держав. Проте в Україні інноваційна структура в аграрному секторі представлена бізнес-інкубаторами та технологічним парком «Агротехнопарк»⁶², які мали б забезпечувати успішне створення та комерціалізацію інноваційного продукту. Однак реалії сьогодення не дають можливості аграрним підприємствам створювати та впроваджувати інновації: через брак ресурсних можливостей вони віддають перевагу купівлі застарілої закордонної техніки та технологій. Отже, функціонування інституції «Агротехнопарк» суттєво не підтримує інноваційну діяльність підприємств

---

⁶² Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків : Закон України від 12 січня 2006 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 22. Ст. 182.

аграрної сфери⁶³.

Для інтеграції цих процесів повинні бути створені певні економічні умови, що забезпечують продукування інноваційних пропозицій, підтримку наукового середовища для розробки нових технологій і продукції, стимулювання підвищеного попиту на таку продукцію і послуги. Однак у кожній країні і навіть в кожному регіоні в силу різних соціально-економічних особливостей умови переходу до економіки знань можуть трансформуватися і змінюватися. У зв'язку з цим варіюються і моделі інноваційної інфраструктури, яка має свої відмінні риси як в різних країнах, так і в окремо взятих регіонах. Не можна просто скопіювати наявні організаційні та управлінські рішення, оскільки недосконалість методів моделювання і масштабування економічних процесів не дозволяють здійснити просте перенесення зарубіжного досвіду на український ґрунт. З урахуванням історично сформованих умов функціонування українських наукових центрів має сенс взяти до уваги ще одну з іноземних моделей регіональної інноваційної системи, а саме модель застосування агрохабів.

Найбільш яскравим прикладом є досвід створення Агротехнологічного хаба – Міжнародного дослідницького інституту інноваційних технологій в АПК на базі Казахського національного аграрного університету.

Інноваційна організаційно-правова інституція є платформою, що створює умови для взаємодії аграрної науки, освіти і виробництва. Хаб покликаний забезпечити трансферт нових технологій і знань в найкоротші терміни, тим самим сприяти підвищенню конкурентоспроможності аграрного сектора в цілому.

При розробці стратегії розвитку агрохаба казахські колеги враховували досвід лідерів світових наукових досліджень аграрного профілю: INRA (Франція), ПМТА (Аргентина), EMBRAPA (Бразилія) та інших – в цілому близько 20 центрів з різних континентів. Діяльність Агротехнологічного хаба

---

⁶³ Кашук К. М. Перспективи створення інноваційних провайдингових структур на кооперативних засадах. *Кооперативний маркетинг в агробізнесі: проблеми і перспективи розвитку в Україні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. Міжнар. року кооперативів (м. Житомир, 5–7 квіт. 2012 р.). Житомир, 2012. С. 260–263.

спрямована на пошук, залучення та розробку нових технологій в аграрному секторі, створення нових робочих місць, стимулювання науково-дослідної роботи в АПК, комерціалізацію наукового потенціалу, забезпечення нових технологій⁶⁴.

Хаб, будучи ядром вузу, використовує інструменти державно-приватного партнерства і в найкоротші терміни буде трансформувати інноваційні ідеї, технології і нові знання в агробізнес. Його структура відповідає всім вимогам міжнародних стандартів і заснована на кращому досвіді світових університетів. До складу хаба входить фонд, який займається залученням зовнішніх і стратегічних інвесторів, фінансує діяльність наукових проектів. Технопарк є базою, на якій апробуються і адаптуються нові технології. Наукові центри та лабораторії служать базою для науково-дослідницької роботи, тестування, аналізу та сертифікації продукції.

Університет спільно з Асоціацією з відновлюваної енергетики Казахстану та іноземними партнерами, зокрема з голландцями, реалізує проекти з розвитку відновлюваних джерел енергії в Казахстані з використанням сонячних і вітрових електростанцій. Агротехнологічний хаб займається організацією прямого впровадження технологій у виробництво. Партнерами по науковому співробітництву є: USDA – Міністерство сільського господарства США (воно також виступає головним партнером EMBRAPA); Корнельський університет – по створенню інноваційного розплідника безвірусних саджанців яблуні; Університет штату Мічиган – по модернізації сільського господарства Казахстану і впровадження інтегрованої системи захисту рослин; Колумбійський університет і НАСА - по поліпшенню врожайності зернових культур; Університет Вагенінген (Нідерланди) – зі сталого розвитку екосистем та використання водних ресурсів; Університет Путра (Малайзія) - по виробництву продукції хала; Університет Східної Фінляндії – по харчовій безпеки та ветеринарії; Університет ВОКУ (Австрія) – по лісових ресурсів; Північно-Західний університет сільського господарства та лісівництва – по

---

⁶⁴ Гагауз І.Б. Чи можливі аналоги в європейських Science Cities в Україні. *Наука та інновації*. 2011. Т. 7, № 4. С. 84-87.

кукурудзі на зерно, картоплі і тваринництву; Університет Св. Іштвана (Угорщина) – по Агроінженерія і електроенергетиці. І цей список можна продовжити. Фахівці агрохаба спільно з голландською групою компаній «STAAUFOODGROUP» і «Phillips» працюють над створенням інноваційного тепличного комплексу в Казахстані з використанням LED-технологій.

У сфері механізації та електрифікації сільського господарства створюються ефективні і доступні для широкого застосування технології, проводяться польові випробування зразків вітчизняної та зарубіжної сільськогосподарської техніки в умовах Казахстану.

В Україні, як і в усьому міжнародному науковому і освітньому просторі, наголошується неухильне підвищення інтересу до проектного менеджменту, як ефективного інструменту для управління складними багатоцільовими завданнями. В останні роки в усьому світі відзначається неухильне підвищення інтересу до цієї ефективної сучасної управлінської технології. Таким чином доцільним для інноваційних інституцій для реалізації завдань, пов'язаних безпосередньо з просуванням проектного управління в усі сфери життєдіяльності нашого суспільства, вважається курс на розвиток спеціалізованого центру аграрних компетенцій⁶⁵. Метою цього центру може стати розвиток проектного світогляду в бізнес структурах, організаціях науки і освіти.

Позитивним іноземним прикладом може слугувати створення на базі Казахського національного аграрного університету Міжнародного науково освітнього консорціуму. Така інституція дала можливість за останні роки казахським науковця-аграріям проводити спільні наукові дослідження, обміну студентами, читання проблемних лекцій і проведення літніх шкіл для магістрів і докторантів.

Місією консорціуму є: координація діяльності структур управління науки, освіти і бізнесу за чотирма напрямками: модернізація, інновація, інтеграція науки і виробництва та в підсумку – благополуччя народу.

---

⁶⁵ Теоретико-правові проблеми регулювання ринкових відносин у сфері аграрного виробництва : моногр. /за заг. ред. І.Ю. Сальмана. Біла Церква, 2018. С. 117.

За період діяльності членами консорціуму проведена певна робота по розвитку інтеграції науки, освіти і виробництва. Сьогодні консорціум вирішує наступні завдання, спрямовані на:

- поліпшення змісту освітніх програм з підготовки фахівців;
- надання сприяння в організаціях проходження практики учнів і працевлаштуванні випускників;
- підвищення ефективності розвитку агропромислового комплексу, практичне впровадження інноваційних технологій на всіх етапах реалізації комплексних програм;
- здійснення координації всіх заходів, пов'язаних з реалізацією проектів;
- розвиток співробітництва з представниками приватного бізнесу, вітчизняними та зарубіжними організаціями;
- прийняття рішення по трансформації найкращих передових дослідів і інноваційних технологій зарубіжних країн, прийнятних до умов розвитку сільського господарства країни.

Наукові дослідження, крім самостійної цінності, несуть в собі системоутворюючу основу освітньої діяльності, є обов'язковою складовою процесу підготовки висококваліфікованих фахівців елітного рівня. Наукова діяльність університету в рамках консорціуму спрямована на розробку конкурентоспроможної науково-технічної продукції в областях землеробства і рослинництва, захисту і карантину рослин, водного, лісового, рибного господарства, тваринництва, ветеринарії, механізації, переробки та зберігання сільгосппродукції, економіки АПК для впровадження в сільськогосподарське виробництво з метою сталого розвитку галузей агропромислового комплексу.

Кількість організаційно-правових форм інноваційного розвитку в аграрній сфері досить різноманітна. Важливо відзначити, що кожна з них має самостійність і цільову спрямованість, але всі вони повинні бути взаємодоповнюючими одна одну в рамках розвитку державного і приватного партнерства в інвестуванні галузі. Підґрунтям для зазначених процесів має

стати оновлена законодавча база, яка дасть змогу формувати інноваційно-інвестиційний клімат в аграрній науковій сфері.

В інноваційних формуваннях, що освоюють бізнес в сфері аграрної науки, повинно створюватися інтелектуальне середовище з обдарованих людей, перш за все, молоді, яка володіє одночасно творчими навичками вчених і здібностями підприємців, об'єднаних спільними задумами і прагненнями для сталого розвитку аграрного сектора.

Розглянемо інноваційні аспекти у сфері продовольчої безпеки. Глобальне потепління, загальні загострення розвитку світової продовольчої кризи, постійне підвищення цін на енергоресурси, здорожчання собівартості продовольства – всі ці фактори здійснюють несприятливий вплив на стан національних систем продовольчого забезпечення, тим самим сприяючи формуванню можливих загроз продовольчої безпеки.

Питання продовольчої безпеки для України є пріоритетними, в тому числі тому, що країна увійшла в топ-10 постачальників агропродовольчої групи товарів до Європейського Союзу. Тим самим, за словами заступника міністра економічного розвитку і торгівлі – торгового представника Наталії Микольської, ставши одним з гарантів продовольчої безпеки країн ЄС⁶⁶.

Вирішення питання продовольчої безпеки є комплексною проблемою, однак її рішення може бути здійснено лише з позицій інноваційної моделі розвитку сільськогосподарської сфери і, перш за все, через науковий потенціал, який покликаний та здатний вирішувати перераховані вище завдання. Питання адміністративно-правового забезпечення інтеграції наукової діяльності розглядали у наукових працях Т.О. Коломоєць, Ю.П. Битяк, І.П. Голосніченко, М.Ф. Стахурський, Н.І. Золотарьова, В.В. Конопльов, С.О. Кузніченко, В.Ю. Шильник та інші. Водночас дослідження у цій сфері, враховуючи її актуальність, потребують подальшого системного наукового аналізу.

Аналіз розвитку сільського господарства в різних країнах показує: чим

---

⁶⁶ Микольська Н. Україна – гарант продовольчої безпеки ЄС. *Сьогодні UA*: веб-сайт. URL: <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/mikolskaya-ukraina-garant-prodovolstvennoy-bezopasnosti-es-1062027.html>

вище рівень їх економічного розвитку, тим чіткіше виявляються еволюційні зрушення, що ведуть до усунення нерівномірності в розвитку промислового і сільськогосподарського виробництва. Інакше кажучи, в умовах високого рівня розвитку продуктивних сил суспільний поділ праці об'єктивно обумовлює необхідність об'єднання раніше самостійних функцій і процесів на основі розвитку міжгалузевих зв'язків. Тобто освіта та наука об'єднуються з виробництвом для досягнення більш високих результатів.

Сьогодні на законодавчому рівні не закріплена система співробітництва наукових, освітніх й виробничих установ, однак на території України функціонують окремі її елементи, які б мали скласти ієрархічну організаційну побудову інтеграції науки, освіти й виробництва. Таким чином має працювати організаційний механізм, тобто послідовність етапів проектування структур, детального аналізу і визначення системи цілей, продуманого виділення організаційних підрозділів і форм їх координації для забезпечення функціонування деякого комплексу (організаційної системи)⁶⁷.

Наука є живильним середовищем для виробництва і освіти, виробництво є джерелом інновацій і головним інвестором в наукові розробки, освіта забезпечує підготовку кадрів для науки і виробництва. Висококваліфікованих фахівців неможливо підготувати без активної виробничої практики студентів на інноваційних підприємствах. Наука не може ефективно розвиватися при низькому рівні освіти. Так само як і навпаки.

Концепція реформування і розвитку аграрної освіти та науки наполягає на тому, що сучасний стан економіки країни потребує створення нової системи інноваційного розвитку агропромислового сектору «аграрна освіта - аграрна наука - аграрне виробництво» і поглиблення співпраці центральних та місцевих органів виконавчої влади у вирішенні питань функціонування і розвитку аграрної освіти та науки⁶⁸.

---

⁶⁷ Маршалок М.С. Формування та використання ресурсного потенціалу аграрної сфери в контексті розвитку біоекономіки. *Науковий вісник НУБіП України. Серія : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес.* 2014. Вип. 200 (2). С. 171-175.

⁶⁸ Про схвалення Концепції реформування і розвитку аграрної освіти та науки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2011 р. № 279-р. *Офіційний вісник України.* 2011. № 26. Ст.

На думку Л.М. Березіної, агропромислова інтеграція передбачає поєднання галузей сільського господарства, які займаються виробництвом, переробкою, зберіганням, реалізацією сільськогосподарської продукції, а також допоміжних виробництв, що його обслуговують, з метою забезпечення ефективності аграрного виробництва. Необхідність агропромислової інтеграції обумовлена тим, що в АПК України маємо, з одного боку, значну кількість збиткових сільськогосподарських підприємств, а з іншого, монополізованих переробних підприємств, для ефективного функціонування яких бракує сировинної бази. Нестача сировини не дозволяє повністю завантажити виробничі потужності, що спричиняє подорожчання процесу переробки сільськогосподарської продукції, а, відповідно, підвищення цін на неї. Інтеграція підприємств агропромислового комплексу, яка ґрунтується на організаційному, економічному, технологічному поєднанні процесу виробництва з результатами кінцевої переробки сільськогосподарської сировини, дає можливість ефективно розподіляти ресурси між суб'єктами інтеграції, використовувати нові технології та техніку, акумулювати фінансові ресурси, підвищити інвестиційну привабливість сільськогосподарського виробництва⁶⁹.

Однак, вище зазначена Концепція визначає, що функціонування аграрної освіти та науки не повною мірою відповідає соціально-економічним потребам суспільства, рівню розвитку виробництва та продовольчої безпеки держави. Зазначена проблема виникла внаслідок:

- існування недосконалої системи прогнозування потреби у кваліфікованих робітничих кадрах та фахівцях з вищою освітою для ринку праці України та їх підготовки;
- спрямування науковими установами близько 96 відсотків усіх видатків з державного бюджету на соціальні виплати та відсутності видатків

1087.

⁶⁹ Березіна Л. М. Інтеграційні процеси підприємств АПК: організаційно-економічні аспекти. Економіка сьогодення: актуальні питання та перспективи: зб. наук.праць. 2013. № 2. С. 175-182.

розвитку на оновлення матеріально-технічної бази вищих аграрних навчальних закладів і наукових установ;

- недосконалості наявної мережі наукових установ Національної академії аграрних наук та вищих аграрних навчальних закладів усіх рівнів акредитації;

- відсутності фінансування інноваційної діяльності;

- невизначеності на державному рівні пріоритетних напрямів розвитку аграрної науки, що призводить до розпорошення фінансування науково-дослідних робіт;

- недосконалості формування державного замовлення на наукову продукцію і відсутності ефективної системи впровадження наукових розробок в агропромислове виробництво;

- невідповідності рівня матеріально-технічної бази вищих аграрних навчальних закладів, професійно-технічних навчальних закладів та наукових установ потребам сучасного аграрного виробництва;

- відсутності належних соціально-побутових умов, що призводить до відсутності у випускників вищих аграрних навчальних закладів та працівників аграрної галузі мотивації для досягнення якісного результату своєї праці.

Розв'язання проблеми можливе за умови реформування аграрної освіти та науки із застосуванням інноваційних підходів, що дасть змогу підвищити їх якість та результативність, ефективність використання кадрового та наукового потенціалу галузі, забезпечити конкурентоспроможність агропромислового сектору національної економіки та підвищити добробут населення⁷⁰.

Не дивлячись на те, що аграрні наукові заклади в Україні сьогодні передані до Міністерства освіти і науки, Міністерство аграрної політики та продовольства України продовжує контролювати політику, пов'язану із системою надання профільної освіти, розробкою відповідних програм і навчальних процесів. Саме тому одним із стратегічних пріоритетів Єдиної

---

⁷⁰ Про схвалення Концепції реформування і розвитку аграрної освіти та науки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 6 квітня 2011 р. № 279-р. *Офіційний вісник України*. 2011. № 26. Ст. 1087.

комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки стали аграрна наука, освіта, інновації та дорадчі послуги.

Загальний рівень аграрної освіти в Україні має достатньо високу репутацію, однак дедалі частіше виникають прогалини між результатами надання освітніх послуг та реальними потребами аграрної сфери. Випускникам аграрних університетів, коледжів та технікумів бракує практичних знань, навичок та компетенцій, їхня освіта занадто теоретична. Роботодавці скаржаться на необхідність навчати випускників їхній професії вже на робочому місці. Системі освіти бракує міжнародного компоненту, сучасних технологій викладання, а педагогічні прийоми і наукова діяльність значно відстають від світової практики, що негативно впливає на якість підготовки фахівців.

Головною метою в сфері аграрної освіти Стратегія визначає підвищення якості аграрної освіти шляхом реформування державних навчальних закладів, підготовки нових навчальних планів виходячи з потреб сільськогосподарських виробників у відповідних спеціалістах вищого, середнього і професійно-технічного рівня освіти із визначеними компетенціями⁷¹.

Успішне виконання поставлених завдань можливе при тісній інтеграції освіти, науки і виробництва. І сьогодні ця проблема зведена в ранг державної політики. Державний курс на підтримку інтеграції є логічним способом співпраці вітчизняної науки, освіти і виробництва.

Для забезпечення реалізації визначеної державної політики основними пріоритетними заходами можна визначити посилення зв'язку між університетами та підприємствами агропродовольчого сектору шляхом створення нових навчальних програм, їх викладання та адміністрування у відповідності з потребами підприємств агропродовольчого сектору для підготовки необхідних їм фахівців (бакалаврів та магістрів) із визначеними знаннями, навичками та компетенціями.

---

⁷¹ Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки (проект): Міністерство аграрної політики та продовольства України 26 жовтня 2015 р. URL: <https://glocal-ukraine.com/wp-content/uploads/2017/02/YEdina-kompleksna-strategiya-rozvitku-sil'skogo-gospodarstva-ta-sil'skih-teritoriy-na-2015-2020.pdf>

В свою чергу, удосконалення існуючих навчальних планів та створення нових з урахуванням вимог аграрного бізнесу та міжнародного досвіду, надасть можливість не лише теоретичного, а й практичного застосування здобутих знань та навичок безпосередньо у аграрному виробництві. Необхідним є створення прозорих і зрозумілих правил оцінки навчального процесу і знань студентів з метою попередження корупційних складових та маніпуляцій як з боку викладачів, так і з боку студентів.

Одним із болючих питань є питання фінансування аграрних вишів з боку держави, тому Стратегія визначає необхідність створення законодавчого поля, яке уможливило б та сприяє використанню альтернативних джерел фінансування аграрних навчальних закладів. Задля підвищення конкурентоспроможності аграрних навчальних закладів як на національній, так і світовій арені необхідним є підвищення кваліфікаційних вимог до викладачів університетів: практичних навичок, володіння англійською мовою, міжнародних публікацій, участі у міжнародних конференціях, стажування та викладання в іноземних навчальних закладах.

Посилення наукової складової діяльності аграрних університетів та оновлення лабораторного обладнання для ветеринарних, біологічних, технічних та інших напрямків дослідження має забезпечувати високий рівень впровадження наукових розробок з їх подальшою комерціалізацією.

Постійні інтеграційні процеси України в єдиний європейський науковий простір обумовлює необхідність визначення оптимальних шляхів і механізмів співпраці з Європейським Союзом в області науки та інноваційних технологій, в тому числі в аграрній сфері. Основним способом досягнення визначених цілей має стати розроблення програми міжнародного науково-технічного співробітництва та науково-дослідної роботи, зокрема інтеграції до Європейської дослідницької зони (ERA), в тому числі «Horizon 2020».

Оптимізація кількості державних аграрних університетів з метою їх спеціалізації за галузями сільського господарства з урахуванням регіональних особливостей та посилення наукової складової і можливостей надання

дорадчих послуг. Оптимізація системи підготовки фахівців середнього та професійно-технічного рівня освіти.

В зв'язку з завищеною кількістю аграрних навчальних закладів різних рівнів та форм власності доцільним вважається оптимізація кількості державних аграрних університетів з метою їх спеціалізації за галузями сільського господарства з урахуванням регіональних особливостей та посилення наукової складової і можливостей надання дорадчих послуг. А також оптимізація системи підготовки фахівців середнього та професійно-технічного рівня освіти.

Запровадження Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки передбачає досягнення певних результатів, серед яких:

- укладання угод між аграрними навчальними і науковими закладами та аграрним бізнесом на теоретичну та практичну підготовку фахівців з визначеними компетенціями;
- створення Дорадчої ради з аграрної освіти при МОН України;
- створення Рад роботодавців при аграрних навчальних закладах;
- забезпечення відповідності наукових розробок аграрних університетів міжнародним стандартам та їх спрямування потребам аграрного бізнесу;
- оптимізація кількості державних аграрних навчальних закладів ;
- уникнення корупційної складової в системі аграрної освіти, академічного плагіату та нечесної поведінки студентів;
- створення приватних фондів фінансування аграрних університетів;
- створення в аграрних навчальних закладах системи дорадчих послуг малому та середньому бізнесу в селах⁷².

В свою чергу Українська аграрна асоціація запропонувала проект

---

⁷² Єдина комплексна стратегія та план дій розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на 2015-2020 роки (проект): Міністерство аграрної політики та продовольства України 26 жовтня 2015 р. URL: <https://golocal-ukraine.com/wp-content/uploads/2017/02/YEdina-kompleksna-strategiya-rozvitku-silskogo-gospodarstva-ta-silskih-teritoriy-na-2015-2020.pdf>

Програми розвитку АПК України на період до 2020 року, який має на меті визначення економічних та організаційно-правових умов, необхідних для ефективного розвитку аграрного сектору, виходячи із єдності економічних, соціальних та екологічних вимірів сталого розвитку суспільства для стабільного забезпечення населення країни якісним, безпечним, доступним продовольством.

В програмі зазначено, що у результаті недоліків вищої освіти, аграрії часто змушені витратити власні кошти для перепідготовки випускників вищих навчальних закладів, що готують фахівців агропромислового комплексу. Підвищення кваліфікації та перепідготовка фахівців майже не фінансується із державного бюджету. Тому необхідним вважається: зменшення обсягів прямого фінансування навчальних закладів за програмами державного замовлення фахівців для агропромисловості, натомість запровадити програми стипендій на оплату навчання; збільшення витрати державного бюджету на перепідготовку, підвищення кваліфікації спеціалістів АПК; надання навчальним закладам права самостійно розробляти навчальні програми підготовки студентів⁷³.

В своїх роботах А.М. Пугач наголошує, що за роки ринкових реформ вищі навчальні заклади розгубили раніше існуючі в них науково-дослідні структури, а професорсько-викладацький склад певною мірою втратив навички ведення наукових досліджень. Існувала нескінченна перебудова системи управління наукою та освітою на національному рівні. Дотепер відсутній ефективний механізм узгодження інтересів освітніх установ, наукових, конструкторських та інших некомерційних організацій, що входять до складу університетських комплексів. Для вирішення окреслених вище проблем і максимальної мобілізації потенційних можливостей, закладених в ідеї створення аграрних університетських комплексів, на його погляд, необхідно реалізувати наступну систему заходів, заснованих на положеннях теорії кластерів: потрібно перейти від простого механічного об'єднання освітніх

---

⁷³ Програми розвитку АПК України на період до 2020 року. Проект. URL: <http://www.uagra.com.ua/analytics/materials/programa-rozvytku-apk-ukrayiny-na-period-do-2020-roku>

установ, наукових, конструкторських та інших некомерційних організацій в університетський комплекс того чи іншого типу.

Для формування аграрних університетських комплексів необхідно підкріпити системою заходів державної підтримки цієї форми інтеграції науки і освіти, стимулюючої входження в нього освітніх установ, наукових, конструкторських та інших некомерційних організацій. Обмежені бюджетні кошти слід було б направити в якості цільових вкладень у створення загальної інфраструктури для установ та організацій університетського комплексу (бібліотек, лабораторної та експериментальної бази, комп'ютерних та інформаційно-телекомунікаційних мереж, інформаційно-консультаційних, інноваційних, правових та виставкових центрів, інтернет-центрів і проектно-конструкторських бюро, центрів перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів тощо)⁷⁴.

Отже, інтеграція академічної та університетської аграрної науки шляхом реформування вищих аграрних навчальних закладів та наукових установ Національної академії аграрних наук з використанням їх потенціалу з метою створення з урахуванням природно-кліматичних зон регіональних навчальних науково-виробничих комплексів як центрів навчально-наукового і кадрового забезпечення агропромислового комплексу України має стати пріоритетним завданням реформування і розвитку аграрної освіти та науки⁷⁵.

Таким чином інтеграція науки і освіти є рушійною силою виробництва і покликана вирішити проблему подолання розриву між науковими та освітніми комплексами, які взаємопов'язано виконують суспільно значимі функції виробництва, передачі та поширення знань.

Сьогодні існує необхідність не тільки розвитку інтеграційної взаємодії між наукою, освітою та виробництва в аграрній сфері, а й адміністративно-правового закріплення специфіки даного процесу в нових умовах. Маючи

---

⁷⁴ Пугач А.М. Оцінка умов ефективної реалізації інтеграційних процесів в сфері аграрної освіти, науки та виробництва. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2013. № 12. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=897>

⁷⁵ Про схвалення Концепції реформування і розвитку аграрної освіти та науки : розпорядження Кабінету Міністрів України від 06 квітня 2011 р. *Офіційний вісник України*. 2011. № 26. Ст. 1087.

значну кількість нормативно-правових актів, нажаль, жоден з них не дає чіткого визначення та конкретного плану дій щодо реалізації інтеграційних процесів аграрної науки та виробництва.

Сільськогосподарські дослідження та інновації мають велике значення для забезпечення продовольчої безпеки на тривалий термін, спрямований на екологічну стійкість і стійкість конкурентоспроможності наземних базових виробництв для харчових та непродовольчих систем, а також для посилення стійкого зростання сільських територій в цілому.

Основним джерелом вирішення проблем аграрного сектору ЄС вважає створення нових знань для підвищення конкурентоспроможності та стійкості галузі. Також за необхідне вважається забезпечення сталого використання ресурсів і еко-системних послуг, забезпечення продовольчої безпеки, можливість надати сільськогосподарським підприємствам збільшити і диверсифікувати своє виробництво. Ці та інші питання мають актуальність завдяки інноваціям та економіці знань.

ЄС переслідує три мети спільної сільськогосподарської політики: забезпечення життєздатного виробництва продуктів харчування; забезпечення сталого управління природними ресурсами і боротьби зі зміною клімату і сприяння збалансованого територіального розвитку. Забезпечення цих завдань вимагає створення, поширення і впровадження нових знань, нових технологій, нових продуктів і нових способів організації, вчитися або співпрацювати⁷⁶.

Політика ЄС в області розвитку сільських територій допомагає сільським районам ЄС задовольняти широке коло економічних, екологічних і соціальних потреб XXI століття. Так званий «другий стовп» - Спільна сільськогосподарська політика (CAP) доповнює систему прямих виплат фермерам та забезпечує заходи з управління сільськогосподарськими ринками. Політика в галузі сільського господарства розділяє ряд цілей з іншими європейськими структурними та інвестиційними фондами.

Держави-члени і регіони розробляють свої програми розвитку сільських

---

⁷⁶ Тарасова І. І. Інноваційні аспекти розвитку аграрної економіки. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 10. С. 61-68.

територій на основі потреб їх географічного положення та виділяють за основу наступні загальні пріоритети:

- сприяння передачі знань та інновацій в сільському господарстві, лісовому господарстві та сільських територіях;
- підвищення життєздатності та конкурентоспроможності всіх видів сільського господарства, а також сприяння інноваційним технологіям фермерських господарств та сталого лісокористування;
- просування організації харчового ланцюга, добробуту тварин та управління ризиками в сільському господарстві;
- відновлення, збереження і зміцнення екосистем, пов'язаних з сільським та лісовим господарством;
- підвищення ефективності використання ресурсів і підтримки переходу до низьковуглецевої і кліматично стійкої економіки в сфері сільського господарства, продовольства та лісового господарства;
- сприяння соціальній інтеграції, скорочення масштабів убогості та підвищення економічного рівня розвитку в сільських територіях⁷⁷.

Пріоритети розвитку сільських територій ЄС можна поділити на «фокусні області». Наприклад, пріоритет щодо ефективності використання ресурсів включає в себе цільові області «скорочення викидів парникових газів і аміаку з сільського господарства» і «сприяння збереженню і секвестрації вуглецю в сільському і лісовому господарстві».

В рамках своїх програм держави-члени або регіони встановлюють кількісні цільові показники щодо цих цільових областей. Потім вони визначають, які заходи вони будуть використовувати для досягнення цих цілей і скільки коштів вони будуть виділяти для кожних конкретних заходів.

Європейське інноваційне партнерство щодо сільськогосподарської продуктивності та сталого розвитку (EIP-AGRI) було створено як новий спосіб допомоги аграрній сфері та лісовому господарству з метою підвищення

---

⁷⁷ Сільське господарство та розвиток сільських районів ЄС [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ec.europa.eu/research/participants/>

продуктивності, стійкості. Основною метою такого партнерства стала здатність вирішення сучасних проблем, таких як жорстка конкуренція, високі нестабільні ринкові ціни, зміна клімату та погіршення екологічних умов. EIP-AGRI зосереджується на формуванні партнерських відносин шляхом поєднання спеціалістів різних професійних сфер в мережі EIP-AGRI через чисельні заходи шляхом створення різноманітних фокус-груп. Різні суб'єкти, пов'язані із інноваційним розвитком аграрної сфери – фермери, радники, дослідники, агропромислові підприємства, громадські організації та інші зацікавлені сторони – працюють разом, генеруючи ідеї та перетворюючи існуючі знання в інноваційні рішення та конкретні результати досліджень, які можуть реально застосовуватись на практиці. Приєднавшись до команди, всі залучені учасники досягають результатів швидше. EIP-AGRI активно допомагає поширювати важливі нові та існуючі знання про інновації та сільське господарство в усьому ЄС⁷⁸.

Європейське інноваційне партнерство в галузі сільського господарства працює над зміцненням конкурентоспроможного та сталого аграрного сектору та лісового господарства. Така діяльність сприяє забезпеченню безперебійного постачання продовольства, кормів та біоматеріалів розвиваючи свою роботу в гармонії з основними природними ресурсами, від яких напряму залежить рівень сільського господарства та лісництва.

Різні типи доступних джерел фінансування можуть допомогти почати сільськогосподарський інноваційний проект, серед яких гранти, що забезпечуються Політикою європейського сільського розвитку або дослідницькою та інноваційною програмою Горизонт 2020. EIP-AGRI сприяє інтеграції різних потоків фінансування, з тим щоб вони вносили спільний внесок в досягнення однієї і тієї ж мети і не дублювали результати.

«Горизонт-2020» прагне одночасно підвищити продуктивність і стійкість сільського господарства та лісового господарства при одночасному зміцненні пов'язаної харчової та непродовольчої промисловості. Він також націлений на

---

⁷⁸ The agricultural European Innovation Partnership for Agricultural productivity and Sustainability. EIP-AGRI web-site. URL: <https://ec.europa.eu/eip/agriculture/en/about.html>

розширення прав і можливостей сільських громад для стимулювання диверсифікації економіки і надання екосистемних послуг⁷⁹.

Підвищення продуктивності, а також здатність рослин, тварин і виробничих систем адаптуватися до швидко мінливих умов і клімату з усе більш дефіцитними природними ресурсами. Результуючі інновації допоможуть перейти до ресурсозберігаючих мереж сільського господарства і продовольства та кормів, які споживають менше ресурсів.

Сприяння кращому розумінню складних взаємодій між первинними системами виробництва і послугами екосистем. Підтримка надання цих суспільних благ і послуг за допомогою надання управлінських рішень, інструментів підтримки прийняття рішень і оцінки їх ринкової та неринкової вартості.

Зміцнення потенціалу сільських громад в області виробництва і надання послуг екосистем. Сприяння економічній диверсифікації, забезпечення належних відносин між сільськими і міськими районами, а також сприяння обміну знаннями, демонстрації, інновацій та їх поширенню. Вони будуть підтримувати розробників політики у визначенні відповідних стратегій.

Сприяння створенню багатофункціональних лісів, що забезпечують різноманітні екологічні, економічні і соціальні вигоди. Зосередження уваги на подальшій розробці стійких систем лісового господарства, які можуть вирішувати соціальні проблеми і вимоги, включаючи потреби лісокористувачів, шляхом створення багатофункціональних підходів з урахуванням зміни клімату.

Рішення проблем харчової та кормової промисловості для вирішення соціальних, екологічних, кліматичних та економічних змін від місцевого до глобального рівня. Проекти розглянуть всі етапи ланцюга виробництва продуктів харчування і кормів, включаючи проектування, переробку, упаковку, контроль процесу, скорочення відходів, оцінку частки продукту і безпечне

---

⁷⁹ Horizon 2020. Research and Innovation // European Commission. URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-2020_en#what-was-horizon-2020

використання або видалення побічних продуктів тваринного походження.

Відкриття нових ринків для інновацій в області біотехнологій, зокрема, з урахуванням заходів з боку попиту. Стандартизація і сертифікація на рівні ЄС і на міжнародному рівні необхідні, зокрема, для визначення змісту біоактивних речовин, функціональності продукту і здатності до біологічного розкладання. Буде продовжена розробка методології та підходів до аналізу життєвого циклу.

Центральна роль досліджень і інновацій для аграрної сфери також впроваджується у флагманській ініціативи ЄС-2020 «Інноваційний союз», яка вводить концепцію європейського інноваційного партнерства (EIP) в якості нового способу сприяння інноваціям.

За останні десятиліття сільське господарство зазнало значний приріст продуктивності, однак ця тенденція сповільнилася в розвинених країнах в останні роки. Фактичне зменшення було досягнуто в тому числі за рахунок серйозного напруження на природні ресурси та навколишнє середовище. Практично половина європейських сільськогосподарських угідь стикаються з проблемами якості ґрунту, що забезпечується низькими рівнями органічної речовини, і майже чверть страждає від помірної до високої ерозії. Цінність екосистеми, а разом з ними і корисність для споживача екосистеми були знижені або навіть знецінені. За останні 20 років близько 40% сільськогосподарських угідь стали уразливими до забруднення нітратами, погрожуючи таким чином й водним ресурсам. Крім того, на сільське господарство припадає 9% викидів парникових газів Союзу⁸⁰.

Сільське і лісове господарство досягло значних успіхів в плані узгодження виробництва з необхідністю сталого управління природними ресурсами і збереження навколишнього середовища. Однак ці позитивні події можуть бути підірвані очікуваним збільшенням обсягу сільськогосподарського виробництва в результаті зростання світового попиту. Якщо це збільшення буде досягнуто відповідно із існуючими підходами, це, в свою чергу, призведе до подальшого пошкодження природних ресурсів і навколишнього середовища.

---

⁸⁰ The agricultural European Innovation Partnership for Agricultural productivity and Sustainability. EIP-AGRI web-site. URL: <https://ec.europa.eu/eip/agriculture/en/about.html>

Ці явища не є притаманними для технологічно-передових аграрних регіонів ЄС. Європа також має величезний потенціал на територіях, що характеризуються невеликими і традиційними фермами.

Для створення конкурентоспроможного та сталого виробництва продовольства, кормів, біомаси та біоматеріалу необхідно перейти до іншого шляху зростання. Цей шлях повинен включати процес адаптації до змін клімату та розумного використання біорізноманіття, відновлення екосистем та екосистемних послуг; він повинен спиратися на особливості кожної території і потенціал, пропонований генетичною різноманітністю, з тим щоб ми об'єднали нашу багату генетичну базу з різноманітними сільськогосподарськими методами, новими і старими, і забезпечили кращий розподіл і використання обмежених природних ресурсів. Продовольчі ланцюги різноманітні і їх особливості повинні бути інтегровані: «Довгі» ланцюги поставок мають включати такі аспекти, як транспортування та зберігання, а «короткі» - приділяють особливу увагу забезпеченню місцевими продуктами харчування та особливими атрибутами якості. Споживачі повинні бути в центрі всього цього, щоб направляти виробництво на безпечні, високоякісні продукти.

Збільшення виробництва повинно йти одночасно з поліпшеною економічною життєздатністю для первинних виробників, які постраждали від зниження частки доданої вартості в харчовому ланцюзі за останнє десятиліття. Без більшої рентабельності господарства екологічна стійкість стане ще складнішою.

Збільшення і сталість виробництва сільськогосподарської продукції буде досягнуто тільки при проведенні великих наукових та інноваційних зусиль на всіх рівнях. Неодноразово дослідники і зацікавлені сторони підкреслювали розрив між наданими результатами досліджень і застосуванням інноваційних підходів фактично на практиці при веденні сільського господарства. Нові підходи занадто затягнуті, щоб реально використовуватись на практиці, а потреби практичного аграрія, як правило, не доводяться до відома наукової спільноти. Таким чином, важливі нововведення не реалізуються в необхідному

масштабі і відповідні галузі досліджень не завжди отримують необхідну їм увагу⁸¹.

Підвищення продуктивності та конкурентоспроможності сільського господарства вимагає, перш за все, підвищення ефективності використання ресурсів для виробництва з меншою кількістю води, енергії, добрив (особливо фосфору й азоту) і пестицидів. Природоохоронна практика вимагає також більш широкого використання відновлюваних джерел енергії та скорочення відходів відповідно до орієнтирам, наданим Дорожньої картою ресурсоефективності Європи. Сталий розвиток сільських територій вимагає зниження забруднення, захисту якості води і функціональності ґрунту, збереження біорізноманіття та екосистемних послуг, а також скорочення викидів парникових газів. Рішення повинні виходити за межі окремої ферми, а також інтегрувати більш широкий географічний контекст, включаючи лісове господарство і заповідники. Відповідні технології, підтримка ІКТ і супутникової навігації, а також нові інструменти управління, забезпечують важливий потенціал розвитку. Освіта і підготовка кадрів необхідні для розвитку потрібних навичок. Зміцнення позиції фермерів в ланцюжку поставок вимагає новаторських підходів, які підвищують прозорість, інформаційний та управлінський потенціал і надають нові якісні продукти.

Інноваційне партнерство спрямоване на розвиток конкурентоспроможного та сталого сільського та лісового господарства, яке працює в гармонії з навколишнім середовищем. Партнерство спрямоване на створення конкурентоспроможного первинного сектору, що забезпечить глобальну доступність продовольства, диверсифіковану продукцію, довгострокову пропозицію різних сировинних матеріалів для виробництва продуктів харчування і непродовольчих товарів, а також кращий розподіл доданої вартості в харчовому ланцюгу.

Щоб забезпечити стійке збільшення продуктивності сільського господарства, необхідно раціонально управляти природними ресурсами

---

⁸¹ Законодавство Європейського союзу [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/>

відповідно до екологічних вимог. Земля є особливо важливим фактором, оскільки це середовище, в якому спостерігаються успіхи або невдачі в просуванні до більш стійких зразків аграрного виробництва. Земля є основним ресурсом для сільськогосподарського виробництва. Землекористування взаємодіє декількома способами з якістю і кількістю води, біорізноманіттям і наданням послуг екосистем.

Зміна клімату робить упор на ґрунт як особливо уразливий ресурс. Ґрунтові функції, включаючи стійкість ґрантів, цикл ґрунтової води, буферну ємність поживних речовин і цілісність біотипів ґрунту, є важливими параметрами продуктивності земель. Її функція в якості поглинача вуглецю надає ґрунту ключову роль у пом'якшенні наслідків зміни клімату. Належне землевпорядкування повинно перешкоджати деградації ґрунтів і ерозії, стабілізувати ґрунтові функції і вирішувати проблеми пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації⁸².

Оперативні цілі Європейського інноваційного партнерства передбачають успішний зв'язок між передовими дослідженнями і технологіями та зацікавленими сторонами, включаючи фермерів, підприємства, промисловість, консультаційні послуги та громадські організації. Така позиція повинна допомогти перевести результати досліджень в фактичні інновації, прискорити застосування інновацій на практиці, дати систематичні відгуки від практики в науку щодо потреб в дослідженнях, розширити обмін знаннями та підвищити обізнаність про необхідність спільних зусиль щодо інвестування в стійкі інновації⁸³.

Європейське інноваційне партнерство прагне до досягнення синергізму шляхом заохочення обміну між партнерами з різних областей політики, секторів економіки, ініціатив і проектів, тим самим сприяючи підвищенню ефективності існуючих політичних та законодавчих інструментів, доповнюючи їх новими діями там, де це необхідно.

---

⁸² Законодавство Європейського союзу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/>

⁸³ The agricultural European Innovation Partnership for Agricultural productivity and Sustainability. EIP-AGRI web-site. URL: <https://ec.europa.eu/eip/agriculture/en/about.html>

Країни-учасниці і зацікавлені сторони неодноразово заявляли про велику зацікавленість в просуванні інновацій в сільському господарстві в рамках всього загальносоюзного підходу. Європейська рада від 20 червня 2008 року в протоколі зазначила, що існує «необхідність в запровадженні інновацій, проведенні досліджень і розробок в галузі сільськогосподарського виробництва, зокрема для підвищення ефективності використання енергії, зростання продуктивності і здатності адаптуватися до зміни клімату». Аналогічні висновки були зроблені сільськогосподарськими організаціями та сільськогосподарськими палатами на зустрічі G20, на якій особливо підкреслювалось первинну необхідність інвестування в сільськогосподарські дослідження та інновації⁸⁴.

Концепція і зміст інвестиційного партнерства в рамках продуктивного та сталого сільського господарства обговорювалися з широким колом зацікавлених сторін. Зацікавлені сторони наголосили на необхідності сільськогосподарського інвестиційного партнерства і наголосили на необхідності подолання розриву між сільськогосподарською практикою і наукою за допомогою розумних засобів.

Європейське інвестиційне партнерство буде заохочувати партнерів на різних організаційних і географічних рівнях, в різних секторах економіки співпрацювати і використовувати величезний потенціал для синергізму. Особлива увага буде приділятися використанню можливостей, що надаються різними політичними сферами, зокрема Спільній сільськогосподарській політиці (CAP), Європейській науково-дослідній та інноваційній політиці, політиці згуртування, політиці в галузі навколишнього природного середовища та зміни клімату, політиці в області захисту споживачів та охорони здоров'я, освітньої та наукової політиці, промислової політиці та політики в сфері інформації. Тісна співпраця і обмін важливими кейсами будуть забезпечені й іншими видами європейського інноваційного партнерства.

Таким чином, особливість аграрної політики ЄС заснована на постійній

---

⁸⁴ Законодавство Європейського союзу [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/>

співпраці різних суб'єктів сільськогосподарського виробництва із представниками наукових сфер, громадських організацій та інших зацікавлених осіб. Таке об'єднання має на меті підвищення продуктивності, енергозбереження та ресурсоефективності сільського господарства, що на законодавчому рівні визначається у відповідних стратегіях розвитку.

УДК 330.341.1

КОВАЛЬЧУК І.В.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри публічно-правових дисциплін

**ІТ-ТЕХНОЛОГІЇ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ
ЯК ЗАПОРУКА ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ
ПРОЦЕСІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Відомо, що сучасні глобалізаційні тенденції розвитку світового господарства характеризуються значними змінами у сфері якості управління інноваційними процесами та їх станом, а також правового регулювання (стимулювання), що є визначальним фактором конкурентоспроможності національних економік. Сучасний аграрний бізнес розвивається одночасно в різних напрямках. Однак його запорукою успіху є використання сільськогосподарських технологій для підвищення врожайності за рахунок кращого планування та розумного управління. Просуваючи більш ефективні та стійкі методи ведення сільського господарства, передові технології сільського господарства допомагають фермерам процвітати в сучасному агробізнесі. Перевірені часом методи, такі як сівозміна та нові сільськогосподарські технології, такі як моніторинг продуктивності полів за допомогою техніки та супутникових зображень або спеціального сільськогосподарського програмного